

ДЕКОЛОНИЗАЦИЯ НА ЗАГАДЪЧНАТА ДУША НА РУСКИЯ РОМАН

Любов Терехова

„Ya shivu v bolshom dome na kholme’ – това е единствената фраза, която Мадж Мейзъл си спомня от специализацията си по „руска литература“ в колежа. С тези думи „Удивителната мисис Майзъл“ започва първото си стендъп изпълнение. На нея те ѝ се струват иронични, понеже и самата тя до неотдавна „е живяла в голяма къща на хълма“ сития живот на домакиня, докато не установила, че мъжът ѝ я мами със секретарката си, а бракът им, който започнал със сватба на тема: „Руска зима“ (Russian winter theme wedding), както и щастливият ѝ живот като цяло, са просто една илюзия. Бих допуснала, че това е само една метафора, призована да ни покаже крехкостта на живота с щипка ирония по адрес на кризата в съвременното висше образование, която оставя випусника безпомощен на пазара на труда, ако разгневена от „Удивителната мисис Майзъл“, не бях седнала да гледам отново „Момичетата Гилмор“. Майсторката на силни женски персонажи Еми Шърман-Паладино е надарила с любов към „Ана Каренина“ и друга своя героиня – Рори Гилмор.

За мене, момиче от Украйна, чиите ученически години се паднаха в началото на 2000-те години, чиято основна задача беше старателно да учи и много да чете, Рори от „Момичетата Гилмор“ стана повече от ролеви модел. Мечтаех да бъда като нея: така да умея да дружа и да обичам, така да пиша и да редактирам текстове. Същевременно при повторното гледане очарованието ѝ от романите на Толстой предизвика удивление у мене. Защо англоговорящият свят толкова се възхищава на руския роман?

Какво привлича читателите и читателките – баловете, церемониалният етикет или персонажите – жени и мъже – които страдат от загадъчната руска „тоска“?

Когато гледах сериала за първи път, не бях забелязала диалозите за Толстой. Вероятно защото руската литература беше за мене нещо много познато, а Толстой още в десети клас предизвикваше отвращение с безапелационното си мнение каква трагедия да е жената. Авторът смята, че изцапаните пелени са пълното щастие на Наташа Ростова от „Война и мир“, а учебникът ни предлагаше да напишем съчнение за героинята като идеал за жена.

В часовете гледахме документална хроника за живота на Толстой и там между другото показаха езерото, където няколко пъти се е опитала да се удави жена му. Дори на своите 16 години разбрах, че това едва ли е от щастлив семеен живот. В хрониката показаха прегърбената София Толстая, която напразно се опитва да проникне на железопътната гара, където от много часове умира мъжът ѝ, но не я пускат, защото, освен всичко друго, Лев Толстой е бил много жесток човек и не е позволил на жена си да се прости с него.

Извинявай, Рори Гилмор, дълго се съпротивлявах да прочета „Ана Каренина“, защото просто не разбирах какво може този човек да ми каже за други чувства, освен за жестокостта. И защо трябва да се възхищавам от тази книга за една омъжена жена от висшето общество, която се влюбила в офицер от руската армия, напуснала мъжа си и сина си заради любовника си и най-накрая се самоубила, защото не могла да понесе натиска на обществото, което охотно би приело съпружеска изневяра, но не и открит скандал.

Дълго време се съгласявах с Дона от книгата по сериала „Туин Пийкс“: писател, който е измислил, че една жена ще се хвърли под влака, нищо не разбира от живота, защото за всяка жена е важно как ще изглежда в ковчега, никоя не иска да легне в него като кървава кайма.

Когато прочетох „Ана Каренина“ вече като възрастна и се опитвах да се абстрахирам от предубежденията си и да видя този прославен руски роман, така и не успях да разбера защо го смятат роман за любовта и каква е тази загадъчна мъдрост, заложена от автора в Ана. Видях героиня, която се занимава с психологически абюз. В цялата книга тя нито веднъж не проявява нежност към любовника си Алексей Вронски. Първата близост на героите в романа за любов Толстой описва много страшно:

„Тя се чувстваше толкова престъпна и виновна, че ѝ оставаше само да се унижава и да моли за прошка... Той чувстваше същото, което сигурно чувства убиецът, когато види тялото, което е лишил от живот. Това тяло, което бе лишил от живот, беше тяхната любов, първият период от любовта им. Имаше нещо ужасно и отвратително в спомена за това, което бе заплатено тази страшна цена на срама... Но въпреки целия ужас на убиеца пред тялото на убития това тяло трябва да се нареже на парчета, да се скрие, убиецът трябва да използва това, което е добил с убийство.

И както убиецът се нахвърля със злоба и сякаш със страст над това тяло и го влачи, и го реже, така и той покриваше с целувки лицето и раменете ѝ“.

А след първата близост Ана прехвърля избора си върху Вронски като бреме: „Всичко е свършено – каза тя. – Аз нямам нищо освен тебе. Помни това“ (1). Ана изисква стопроцентовото внимание на любовника си и с методичността на домашен тиранин се опитва да обсеби целия му обществен живот, освен грижата за нея. В крайна сметка и в основата на самоубийството ѝ лежи въображаемата представа за негова изневяра.

Знаеш ли, Рори, струва ми се, че Ана е донякъде самият Толстой. Не мога да не мисля за биографията на граф Толстой, четейки това описание на любовната сцена, да не мисля за това, че той е изнасилвал крепостните селянки, после вече освободените селянки, които са живели в имота му, за многобройните извънбрачни деца, които тези жени са на родили от своя господар, за лицемерието му на стари години, когато станал велик моралист и осъждал сексуалната невъздържаност и частната собственост.

Във финала на романа „Ана Каренина“ ми е жал не за Ана, а за Вронски – опустошен човек, който отива да воюва в Кавказ (2). Но знаете ли къде е горчивата ирония, която осъзнах едва наскоро?

Русия внаги води някоя война, където мъжът може да избяга в търсене на смъртта. И тази война руските управници като правило я обясняват с високи цели.

Жалко е, че велики руски автори – Пушкин, Лармонтов, а в крайна сметка и Толстой – с техните балове, романтика и дуели – поетизират тези войни. Победата на техните герои е платена с кръвта и жертвите на колониалните завоевателни войни.

Жалко е, че този аспект се изплъзва от вниманието на читателската аудитория. Ако не забелязваме това, значи хващаме от руската литература само „Ya shivu v bolshom dome na kholme“ и не забелязваме, че нашият роман от руската литература, с Russian winter wedding, бързо се превръща в стендапа на предадената мисис Мейзъл. Жалко е, че, както и Толстой, руското общество предпочита да не забелязва, че украинските жени не са Ана Каренина и не не копнеят да се превръщат в кървава кайма.

С ужас чета във фейсбук дневника на жителката на Мариупол Надежда Сухорукова от 19 март 2022 г. – нейният град вече много дни се обстрелва от руските военни: „Убедена съм, че скоро ще умра. Това е въпрос на няколко дена. В този град всички постоянно очакват смъртта. Аз искам само да не е много страшна. Преди три дена дойде при нас приятел на по-големия ми племенник и разказа, че е имало пряко попадение в пожарната. Загинали

момчета спасители. На една жена ѝ била откъснати ръката, кракът и главата. Аз си мечтая частите на моето тяло да си останат на място, дори и след взрив на авиационна бомба.

Не знам защо, но това ми се струва важно. Макар че, от друга страна, така или иначе няма да ме погребват по време на бойни действия“.

Русия, която не е имала далечни колонии в Африка или Азия, се е изхитрила да проспи деколонизаторските процеси и продължава да лелее имперското си съзнание, и в края на XX и началото на XXI в. да „придърпва“ старите си колониални владения – Молдова, Грузия, а сега и Украйна, и да нарича въоръжената агресия „братска прегръдка“. Наративът на великата руска култура като непоклатима класика за изтънчени чувства и метежни души е толкова мощен, че дори руските ракетни удари по независимата от вече 30 години държава Украйна не подбуждат западните интелектуалци да се усъмнят в нагласите си.

Професори от италиански университети се възмущават, когато ги молят да не четат на студентите курсове по Достоевски.

Президентът на немския PEN клуб високомерно напомня, че трябва да се борим срещу Путин, а не срещу Пушкин, игнорирайки факта, че Русия вече много години използва културните си институции като мека сила.

Руските културни центрове по целия свят открито одобряват агресията спрямо Украйна. Праправнукът на лев Толстой – Пьотър Толстой, възползвайки се от обществения пиетет към известния му прародител, успешно е изградил кариера на пропагандист в руската телевизия, а след това и на депутат в Държавната дума на Русия, и в течение на две години отрича съществуването на независима Украйна. Руската пропаганда сама е смазала своята култура и я е направила токсично опасна.

Дори онези произведения на руската литература, където не се възвеличава руската военна сила, като романът на Фьодор Достоевски „Идиот“, сега се възприемат по съвсем различен начин. Героят, който подобно на евангелския Исус би трябвало да поправи разваленото общество чрез своята непрестореност, вече от няколко поколения руснаци се възприема чрез телевизионния сериал от 2003 г. на режисьора Владимир Бортко. Сега Бортко е политик, изцяло подкрепя политиката на Путин и съветва Украйна да капитулира.

В младежка възраст много обичах романите на Достоевски, затова с ентузиазъм приех екранизацията, която сега предизвиква у мене само спазматична болка. Изпълнителите на главните роли дълго време бяха мои любими актьори. През 2022 г., след три седмици война на Русия срещу Украйна, с отчаяние виждам един от тях – Владимир Машков – на сцената редом с Путин по време на празнуването на годишнината от анексията на Крим. Машков чете стих на руския поет Фьодор Тютчев, за да оправдае политиката на широкомащабно нахлуване в Украйна, и вижда в творбата на отдавна покойния руски поет преки основания да осъди политиката на Запада и да възвеличи мощта на Русия.

Това, че самият Машков се е снимал в холивудските филми „Behind Enemy Lines“ та „Mission: Impossible — Ghost Protocol“, не му попречи да посъветва дъщеря си, която живее в САЩ, незабавно да се върне в Русия – „за да бъде добра рускиня, да моли за прошка за предателството си и да бъде с руския народ“. А ролята му в екранизацията на класическия роман на Достоевски не е направила Машков по-милосърден и не го е опазила от това да призовава дъщеря си „да помага в борбата с украинските нацисти“.

Руската литература, безспорно, е ярка и важна за световния литературен процес, но означава ли това, че един добре написан текст притежава вечна истинност и няма нужда да бъде видян през деколонизаторска оптика?

Никой не отрича приноса на Ръдиърд Киплинг в британската и световната литература, но и не си затваря очите пред неуместността и колониалното пренебрежение в стихотворението „Бремето на белия човек“. Защо в очите на западните интелектуалци руската литература има индулгенция за морална чистота и естетическа недосегаемост?

Да се толерира имперският дискурс дори в литературата е срамна практика, която сега струва на Украйна хиляди човешки животи. Руската култура, и особено литературата, се нуждае от антиимперска ревизия. Аз не искам да живея в „къща на хълма“, а мечтая да се върна в родния си дом в Киев, при библиотекат си и цветята на перваза.

Извинявай, Рори Гилмор, аз повече никога няма да чета Лев Толстой, независимо дали ще мога да се върна, или не.

Превод: Албена Стаменова

(1) Българският текст от романа „Ан Каренина“ е приведен според: <https://chitanka.info/text/14807-ana-karenina/45#textstart> – Бел. прев.

(2) В действителност в романа Вронски отива да воюва в Сръбско-турската война от 1876 г. – Бел. прев.